

KÜZDELEM A PONYVA ELLEN

M^{EGDÖBBENTŐ} AZ AZ ÁRADAT, mely napról-napra jobban Mellepi a könyvpiacot. Sárga, kék vagy tarka-barka regénykötetek torlódnak össze és nagy olcsóságukkal csalogatják a közönséget. Tíz filléren kezdve egészen egy pengőig, pénztárcája szerint bőven válogathat közöttük a tisztelt olvasó, akinek még csak könyvesboltba sem kell fáradni értettük, az utcasarki újságárusoknál, trafikokban garmadával hevernek, a pályaudvarokon pedig valóságos múzeumuk látható.

A nagy kínálat mögött szemmel láthatólag nagy kereslet áll. Villamoson, autóbuszon, vasúton ezek a filléres, félpengős, pengős fűzött könyvecskék gyűrődnek az olvasók kezében, akik nem sokat vesződnek vásárláskor a könyv vagy szerzője címével, nevével, kéri és megkapják a regénysorozat legfrissebb kötetét. Tömerdek olvasójuk van e termékeknek. Nincs igazuk azoknak, akik azt hiszik, hogy a közönséget csak a sport és a gépnuyjtotta szórakozások érdeklik, mert ma valóságos olvasási láz uralkodik, mely a háború alatt kezdődött és azóta percről percre nő. Ha az olvasás ópiumához hozzászokott ember félredobja újságját, legtöbbször efféle olvasmányhoz menekül és mohón nyeli hitvány papírról szürkellő, ferdén tántorgó betűiket.

A művészethez közelálló olvasót bizony furcsa meglepetések érik, ha idegenkedését leküzdve, ilyen köteteken átrágódik. Fölötte kiterjedt világba lép, melynek számtalan írója van, közöttük olyan előtte teljesen ismeretlenek, kiket a könyvek borítéka gyakran világhírűeknek nevez. Leginkább amerikaiak, mert hiszen ezzel a ki nem apadó áradattal is Amerika ajándékozta meg az emberiséget.

Ezek a hosszabb-rövidebb regények, elbeszélések vagy az érdekesítő izgalom, vagy a vizenyős szerelem irányában orientálódnak, de gyakran összekötik a figyelem lebilincselésének mindkét ősi eszközt és nyilván az ilyen művek legkelendőbbek, hiszen egyaránt számíthatnak nőkre és férfiakra, akik külön-külön a szerelem vagy az izgalom iránt érdeklődnek. Az izgalmas históriák bűnügyi vagy kalandorregények, gaztettekkel vagy vad vidékek csodálatos hőseivel foglalkoznak, olyan irreális nagyításban, hamisításban, hogy Jókai lelkes túlzásai eltörpülnek mellettük. A szerelmi történetek kétezeréves hagyományokon épülnek fel, de természetesen mai külsőségek, autóberregés, repülőgépek zaja, fegyverropogás között és gyakran földöntúli fényűzés keretében játszódnak le.

Megírásuk módja majdnem teljesen egy kaptafára megy. Csak a történet, csak a mese fontos bennük, mely rendszerint nagyon ágas-bogas és ezt a mesét nem sok szereplő bonyolítja. Angol vezeték- és keresztnévű férfiak és hölgyek, akiknek rejtélyes nevével a legtöbb magyar olvasó kellemes küzdelmet folytat, mert halvány sejtelve sincsen, hogy magán- és mássalhangzóikat miképpen ejtse ki és az a betűszerinti szörny, melyet magának belőle alkot, kellemesen fokozza az olvasás romantikáját. Egy azonban bizonyos, hogy emberek nincsenek e változatos mesékben. Embert leírni, lelkét jellemezni és a lélekből történetet alakítani ezek a világhírű remekírók egyáltalában nem tudnak és nem is akarnak. Erre sincsen is szükségük, ez csak ártana a könyvecskék kelendőségének, mert olvasóiknak csupán az agyafúrtan szövevényes mese kell, melynek pókhálójában tehetetlenül vergődnek a hősök és imádottjaik. Így kell ennek lenni: Dostojevskij Raskolnikovja valamikor ponyvaregénynek készült, de ebben a minőségében sohasem tudott érvényesülni.

Amilyen bonyolult e filléres regények meséje, olyan egyszerű és igénytelen feltalálásuk módja. A legvégső nyelvvészegénység módján a legminimálisabb szókinccset használják, a nagyvárosi proletárlélek egyszerű, elkoptatott, végletekig sablonos beszédét. Az a régi, de sokszor túlzottnak mondott állítás, hogy a hétköznapi ember négy-ötszáz szóval is boldogul, ezekben a regényekben igazolásra talál. A természet leírása, érzelmek, indulatok, gondolatok festése, egyéni különbözőségek átélt megláttatása teljesen hiányzik belőlük, csak egy dolog fontos, a mese. Ennek könnyű élvezete elől kieszelőik minden akadályt elhárítanak, csupa megszokott ismert kliséet használnak, mert hiszen minden alakítás beleélést kívánna az olvasótól, ami fárasztaná, sőt untatná a jámbor együgyűt. A kiadók hamar rájöttek arra, hogy regényiparuk akkor a legjövődélmezőbb, ha hajszálnyit sem tér el a legalacsonyabb színvonaltól, amelyen fáradság nélkül lehet evickélni az olvasás élvezete felé.

Jobbfejta olvasmányhoz szokott ember nem könnyen boldogul az efféle könyvekkel. Bosszankodik és néhány oldal után félredobja egyforma unalmassággal zakatoló szóáradatukat. Hiszen nem tud megbékélni alakjaik valószínűtlenségével, élettelenségével és sehogysen fér a fejébe, hogy hülyékből miképpen válhatnak a történet útvesztőiben hősök, vagy hősökből hülyék, amint azt a túlkombinált mese éppen megkívánja. Nem bírja el a legsivárabb közhelyeket ismételő előadásmódot sem, vagy azt a nyavalyás szerelmi érzélgést, mely vetekszik a mai tánczene csepegtető érzelmese égével.

A finnyás embernek ilyenkor aztán eszébe jut, hogy mai életviszonyai más vonatkozásokban is mennyi hasonló tünettel üldözik. Kimegy az utcára és séta közben meg-megáll a kirakat előtt és talán képerkedések elé is eljut, ahol részletfizetés ígéretésével szörnyű mázolások ásítoznak reá csillogó aranyrámák hivalkodó pompájából. Ugyanazokat a vonásokat figyelheti meg ezeken a képeken is: sebtiben felmázolt üres sablonokat, melyek állítólag tájképeket, csendéleteket, interieuröket jelenítenek meg, vagy émelgős édeskészséggel árulják a női test kacér szépségeit. S ha vándorútján később papírkereskedők

csonyabb rendű, még felületesebb giccsek sértegetik. És sajnos, nem mindig jár jobban, ha képkiállításokat látogat, hol sok esetben ugyanazt a művésziatlenséget találja, melyet még nagyobb bosszankodására a hagyományok tiszteletének jelszavával, sőt nemzeti alapon akarnak neki beadni. S ha hazatérve, újságját veszi kezébe, benne sokhelyütt ugyanazokat az elnyűtt sablonokat találja. S amidőn unottan kiejti kezéből a lapot, a szomszédból rádió és gramofon éppen olyan alantas és felületes zenét bög fülébe, mint a filléres regényirodalom szelleme. De minden alacsonyrendűséget együtt találhat meg a moziban, melyről nemrégiben beszéltem e hasábkon.

S ha végül is elgondolkozik, hogy kik ennek az egyszínű szellemi tápláléknak fogyasztói, meghökkenő megfigyelésekhez juthat el. Azt szokták hangoztatni, hogy a kultúra ma demokratizálódik és így eddig nem is sejtett, alulról jött tömegek lépnek az irodalom, a képzőművészet, a zene élvezetébe. Egyszerű, igénytelen, lelki elfinomodásra még alig képes rétegek, tehát lehetetlen tőlük azt várni, hogy magasrendű termékekben gyönyörködjenek, a naiv, kultúrátlan lélek nem kezdheti Beethovenen, Michelangelón vagy Dosztojevszkin. Az a sok selejtes holmi pedig, mit ma fogyaszt, csak átmenet, csak híd, melyen előbb át kell haladnia, hogy olvasni, képet nézni, zenét élvezni megtanuljon. Tegyük fel, hogy ez a magyarázat elfogadható (pedig dehogy az) és még ekkor sem lehet megdöbbenés nélkül nézni, hogy a ponyva óceánja elnyeléssel fenyeget ma olyan rétegeket is, például az arisztokráciát, melyek az amerikai civilizáció szinte végzetes beözönlése előtt jó írásműveket forgattak, jó zenét hallgattak és volt érzékük az igazi képzőművészet iránt is. De ennél a lezüllésnél még szomorúbb tünetek is észlelhetők. Hogy elsőrangú íróink és művészeink között a megélhetésért folytatott keserves küzdelem mind több áldozatot szed, akik odaállnak az emberi együgyűséget kihasználók mellé, az írók haszontalan könyveket gyártanak, vagy felületes folytatásos regényeket írnak, a festők pedig arcpirítóan selejtes képek tömegét festik a részletfizetésre szállító zugképkereskedőknek.

Lassanként két egymással szembenálló, de számarányban nagyon különböző táborra szakad a közönség. Nagyon kevesen, elenyésző kevesen vannak az egyik oldalon, akik irodalmat, zenét és képzőművészetet kívánnak, a másik oldalon százezrek, akik megelégszenek a selejtes holmival és boldogan vitorláznak a ponyva beláthatatlan óceánján. Olyanféle folyamat ez, mint amilyen a gazdasági életben lejátszódott, ahol nagyon kevés gazdaggal tömérdek szegény áll szemben. De a művészetpártolók sorában is furcsa jelenségek észlelhetők. A nagy eltávolodás a tömeg alantas ízlésétől, az óvakodás minden hétköznapi-ságtól, e réteg nem is csekély részében snobismusra vezetett, üres formák aifektált túlbecsülésére, ami viszont nagyon hálás téma a túlsó tábornak arra, hogy kifigurázza a kényeskedőket és a snobok kigúnyolásakor egyszersmind az irodalom, a zene, a képzőművészet igazi értékeit is lebecsülje.

A ponyva létjogosultságát azzal is szokták magyarázni, hogy a mai agyonhajszolt világban nem lehet várni azt a nyugodt elmélyedést,

melyet magasabbrendű művek élvezete kíván. Ez az állítás téves, sőt hazug: az ember alapjában ma is ugyanaz, ami volt, a ponyva tengerének más forrása van: az üzlet. A véle foglalkozók, különösen tengerentúlon, hamar rájöttek arra, hogy az irodalom és művészet körül sokat lehet keresni, terjesztésük gazdag jövedelmet hajt, ha nagy forgalmat lehet biztosítani. Ennek alapfeltétele az olcsóság, mely egyéb árucikkek tekintetében húsz-harminc vagy ötvencentes egységáron annyi áruházat virágoztatott fel nagygyá. Így a művészet körül is tömérdek elszánt és kitartó vállalkozás burjánzott fel, mely a lehető legolcsóbban árusítja olcsón előállított cikkeit, de nagy hasznot csak úgy érhetett el, ha szakadatlanul ontja áruait a piacra. Nemcsak pénzben, hanem lelkieken is olcsón, miközben az eredmény selejtességéről már az is gondoskodik, hogy egyáltalában nincsen annyi jó író vagy művész, aki ezt a szédületes iramú gyártást kielégíthetné, tehát író, zenész, művésziparosokat kell foglalkoztatni. S ha aztán egy igazi tehetség is beletéved ebbe a forgatagba, ebbe az óriási üzembe, lezüllik, mert büntetlenül nem lehet naponta egy vagy több képet festeni, hetenként megírni egy regényt és így tovább.

A tömeges kiadó vagy árus egyaránt kifosztja a közönséget és munkatársait is a lélek nemesebb hajlandóságaiából. És végső eredményben nem is olyan olcsó ez a szórakozás, melyet fillérékért árusítanak. Apránként Ids összegekben a fogyasztó annyit költ, sőt néha tán többet is haszontalanságokra, mintha ritkábban, de jó holmit vásárolna, ugyanannyit fizet a ponyváért, mint az irodalomért, ugyanannyit a mázolásokért, mint a jó képekért, ugyanannyit az alantas vagy konzervzenéért, mint jó hangversenyekért.

A ponyva árjába fulladt ember a folyton fokozódó hajszában még csak tudomást sem szerezhethet arról, hogy van valami több és nemesebb annál, amit megszokott és nagyra tart. Az álcivilizáció külső eredményei napról-napra szaporodnak, de a kultúra háttérbe szorul, a alkotóegyéniség mindjobban elveszti érintkezését a közönséggel. Felületes, elmélyedni nem tudó emberfajta alakul ki ekképpen öreg gyermekekből, kiknek folyton-folyvást új és új filléres játékszerek kellene.

Nem igaz, hogy jó művészettel a ma emberére nem lehet hatni, hogy vele nem lehet nagy tömegeket is vonzani, hogy a mai ember annyira hajszolt, hogy nemesebb élvezetre csak nagynehezen kapható. Egyik lapvállalatunk egy idő óta a világirodalom remekeit igen olcsó áron adja olvasói kezébe. A vaskos kötetek rendes nyomással és tisztességes kötésben kaphatók. Nagy keresletnek örvendenek, sőt némelyikük óriási példányszámban fogyott. De üzletet ez a vállalkozás abban az értelemben, mint a filléres regények és egyéb társaik, nem jelenthetett, legfeljebb a lapvállalat újságjainak elterjedését mozdíthatta elő.

Arról se feledkezzünk meg, hogy a ponyva nemcsak az ízlést pusztítja kegyetlenül, hanem az erkölcsiséget is. A bűnügyi és hasonlószerű kalandorregények és filmek valóságos tankönyvei és megihletői a bűnözésnek, mert ama mondvacsinált bűnhődés, mellyel inkább csak kényszerűségből végződnek, egyáltalában nincsen olyan mély hatással az

olvasóra vagy nézőre, mint a gazdagság megkívántatása és a gonosztevők leleményessége és merészsége.

Nem vagyok pesszimista, azt sem akarom állítani, amit manapság sokan hangoztatnak, hogy a civilizáció lassanként kiöli a kultúrát. De annyi szent, hogy egyik tünetének, a ponyvának hallatlan elszaporodása igen nagy károkat okoz. Útját állja nemesebb hajlandóságok kialakulásának és kielégítésének. Ezért a ponyva mételye ellen éppen úgy küzdeni kellene, mint a test fertőző betegségei ellen.

Tudom, hogy ez a védekezés, ez a küzdelem nem könnyű, de azt hiszem, mégsem reménytelen. Némi lépések ezirányban máris történtek: az állam igen helyesen cenzúra alá vette a talán legveszedelmesebb teret, a film mezéjét. Bár nem művészi ízlés, hanem csupán erkölcsi elvek szempontjából. Ízlést tiltó rendszabályokkal nem igen lehet javítani, bár még a cenzúrát is visszasírnám, ha egyébként nem ártana, már pedig árt, s meg nem valósítható. De olyan pozitív intézkedésekkel, melyek az ízlés nemesítésére irányulnak, lehetne a ponyva ellen küzdeni. Az iskolákban fent és lent, a magánéletben mindenütt, az állam irodalmi és művészeti politikájában nem kevésbé. Küzdjünk a fevilágosításnak legalaposabb, a gúnynak legélesebb eszközeivel mindenütt és mindenkor a ponyva ellen, fejtsük ki áldozatai előtt alacsony rendű lélektanát, hívjuk fel figyelmüket arra, hogy önmagát fosztja ki az, aki bódultán élvezi és ébresszünk benne érdeklődést a jó művészet és irodalom iránt.

Mindnyájan, akik érezzük az irodalom és művészet nagy jelentőségét és áldásait, legyünk a veszélyeztetett kultúrának nemcsak renyhe élvezői, hanem lelkes apostolai is.

Tudom, hogy hatalmas ellenféllel, a százkarú üzlettel állunk szemben. De ezt az üzletet a gazdasági téren ma már annyi súlyos támadás, sőt vereség érte, mért ne vegyük fel véle szemben a harcot a szellemiek terén is?

FARKAS ZOLTÁN